

Баиук Н. П.,
НТУУ "КПІ", м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОШИРЕНОГО ОЗНАЧЕННЯ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ТА СПОСОБИ ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються особливості реалізації поширеного означення в німецьких економічних і юридичних текстах та способи його перекладу українською мовою.

Ключові слова: поширене означення, дієприкметник, прикметник, переклад.

В статье рассматриваются особенности реализации распространённого определения в немецких экономических и юридических текстах и способы его перевода на украинский язык.

Ключевые слова: распространённое определение, причастие, прилагательное, перевод.

The given article deals with the peculiarities of the extended attribute functioning in German economic and juridical texts as well as its translation into Ukrainian.

Key words: extended attribute, participle, adjective, translation.

В німецькій мові поширене означення є складною граматичною конструкцією. Вона дає можливість збільшити об'єм висловлювання. З іншого боку ця конструкція може викликати ряд труднощів при перекладі. Саме тому мета даної статті – дослідити структуру поширеного означення, проаналізувати способи перекладу поширених означень в економічних та правових текстах з німецької мови українською.

Актуальність даної роботи обумовлена тим, що останнім часом помітно активізувались економічні зв'язки України з Німеччиною та іншими німецькомовними країнами. Про це свідчить велика кількість іноземних представництв та фірм на території нашої держави. Відповідно зростає потік ділової кореспонденції та документації, а отже і збільшується потреба в їх якісному перекладі.

Існують два види означень: узгоджене і не узгоджене. Узгоджене означення змінює свою форму в залежності від роду, числа та відмінку означуваного іменника. Іншими словами, частини мови, що слугують узгодженим означенням, завжди вживаються у відмінюваній формі. Функцію узгодженого означення можуть виконувати прикметник, дієприкметник, займенник, порядковий числівник.

Лінгвіст М.Х. Фрідберг відносить поширене означення саме до узгодженого, оскільки воно передається дієприкметником та прикметником, з пояснювальними та доповнючими словами, які до них відносяться. Пояснювальні слова можуть уточнювати час, місце, причину, а також інші обставини. Вони можуть вказувати на об'єкт, який доповнює стержневе слово – прикметник або дієприкметник. За своєю функцією вони не дуже відрізняються від другорядних членів речення в групі присудка, проте вони мають і суттєві відмінності:

1. Члени речення в поширеному означенні відносяться тільки до стержневого прикметника і тільки через нього до всього речення. Члени речення у групі присудка можуть відноситись до всього речення.

2. Члени речення переважно характеризують дію дієслова або стан. Члени речення у поширеному означенні уточнюють поняття якості, виражене прикметником.

3. Поняття "члени речення в поширеному означенні" є відносним, тому що вони разом зі стержневим словом складають один другорядний член речення – означення. Відносність поняття "члени речення в поширеному означенні" знаходять своє вираження в найменуванні "члени речення 2-го ступеня" [3, с. 11].

Найчастіше зустрічаються обставина та додаток в якості членів 2-го ступеня; предикативні означення 2-го ступеня зустрічаються рідко. Підмет і присудок не можуть бути включеними в поширені означення. Слова, що доповнюють та уточнюють прикметник, обмежують ознаку, яку виражає прикметник, внаслідок цього група в цілому набуває більш вузького та точнішого значення.

Коли прикметник не має при собі пояснювальних слів, він означає ознаку, нічим не обмежену, характерну даному предмету, властиву цьому предмету в повній мірі. За наявності членів речення 2-го ступеня значення та ступінь повноти ознаки змінюється. Поширене означення показує, що ознака проявляється лише за певних умов, що вона не є абсолютною, більш того, вона може взагалі бути відсутньою, якщо дані умови не виконуються. Наприклад: "... *der starke und dabei entstehende Wettbewerb soll in der Theorie zu einer Maximalversorgung der Volkswirtschaft mit allen benötigten Gütern führen*". "... *сильна конкуренція, яка при цьому виникає, повинна за теорією сприяти максимальному забезпеченню народного господарства всіма необхідними товарами*".

Перше означення "starke" нічим не обмежене, це ознака, яка очевидно завжди характеризує конкуренцію, не пов'язана ні з часом, ні з іншими обставинами. В той час як друге означення "entstehend" не є абсолютно характерним для конкуренції, оскільки воно залежить від певних умов, тобто, якби не було "при цьому" – то ця ознака взагалі б не існувала.

Додатки другого ступеню можуть бути в знахідному, давальному і родовому відмінках, а також можуть бути вираженими через прийменникову конструкцію.

Прикметники, що керують знахідним відмінком, є семантично цілісною групою, а саме вони означають вагу, протяжність у часі та просторі, чи визначають вартість. Ці прикметники в складі групи не можуть виступати з префіксом "un" оскільки необхідність в додатку відпала б. Найчастіше зустрічаються lang, hoch:

"*Laut Vertrag muss auf einem achtzig Meter langen Band der Waldsteppe ganz liquidiert sein*" "Згідно контракту, смуга лісостепу, довжиною вісім метрів, повинна бути повністю ліквідована".

Додаток з прийменником "für" часто вживається в правовій та економічній літературі. Але, як правило, додатками є неживі предмети, речі, які оточують нас. Наприклад: "*Die für langfristigen Kredit notwendigen Dokumente*". "Документи, які необхідні для довгострокового кредиту".

Обставини 2-го ступеню і стержневого прикметника можна поділити на дві великі групи:

1. Обставини, які вводять нове лексичне поняття, яке не знаходиться в рамках лексичного значення ознаки, яка є виражена прикметником.

2. Обставини, що посилюють чи пом'якшують значення стержневого слова.

До першої групи відносяться обставини часу, місця, причини, способу дії, які обмежують значення стержневого слова.

До другої групи відносяться обставини інтенсивності та модальності. Ця група вживається досить часто.

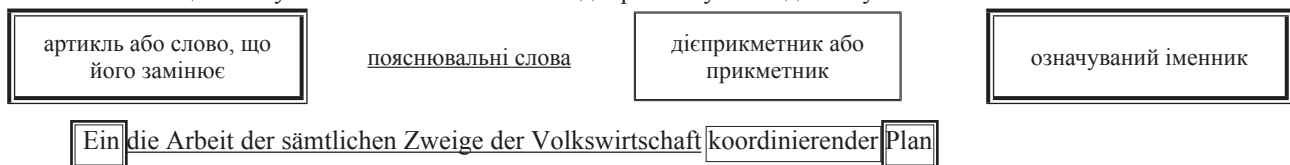
Стержнєве слово поширеного означення може бути виражене дієприкметником (партиципом) I і II, дієприкметником I з zu, а також прикметником [6, с. 17].

Поширене означення з партиципом I означає активну дію, стан чи процес, які відбуваються одночасно з дією, яку виражає дієслово-присудок. Це досить наочно показує перефразування поширеного означення в підрядне означальне речення. Наприклад: *“Der meinen Antrag bearbeitende Beamte hat sich viel Zeit genommen. Der Beamte, der meinen Antrag bearbeitet hat, hat sich viel Zeit genommen”*. Переклад обох речень: Службовець, який працював над моєю пропозицією, згаяв багато часу.

Поширене означення з партиципом II означає пасивну дію, стан чи процес. Це можна встановити, якщо замінити поширене означення підрядним означальним реченням. Час, в якому відбувається дія підрядного означального речення, якщо мова йде про правила чи закони, відбувається одночасно з дією головного речення. Наприклад: *“Nicht mehr beachtete Vorschriften müssen geändert werden. Vorschriften, die nicht mehr beachtet werden, müssen geändert werden”*. Переклад знову буде однаковий: “Інструкції, які не беруться до уваги, повинні бути змінені”. Але в більшості випадків події в поширеному означенні вже минули, це означає, що в підрядному означальному реченні повинна відобразитися зміна часу (перфект чи плюсквамперфект): *“Der gut versteckte Gewinn ist gefunden worden. Der Gewinn, der gut versteckt worden war, ist gefunden worden”*. Переклад обох речень: “Добре прихований прибуток, був знайдений”.

У формі стержневого слова часто вживається дієприкметник I перехідних дієслів з часткою “zu”. Таке означення має пасивне значення і зазвичай передає обов'язковість (рідше можливість) якоїсь дії та перекладається підрядним означальним реченням (з модальними словами слід, необхідно): *“Die Zahl der in diesen Tagen zu prüfenden Arbeiten wird immer größer”*. “Кількість робіт, які необхідно перевірити в ці дні, буде збільшуватись”.

За своєю структурою німецьке поширене означення дуже відрізняється від відповідного йому звороту української мови. В українській мові дієприкметник (або прикметник) стоїть на початку звороту, а в німецькій – в кінці. Так українською мовою ми говоримо: *“Працюючий за кордоном підприємець помітив райдушні перспективи”*, а німецькою *“Der im Ausland arbeitende Unternehmer bemerkte rosige Aussichten”*. Друга важлива відмінна особливість німецького поширеного означення полягає в місцезнаходженні означуваного іменника. В той час як в українській мові він може стояти як перед поширеним означенням (в такому разі виділяється комами), так і після нього (тоді коми не ставляться). В німецькій мові означуваний іменник може знаходитися лише після поширеного означення, а артикль чи слово, що його замінює – перед поширеним означенням. Порядок побудови поширеного означення і місце означуваного іменника можна відобразити у вигляді наступної схеми:

Особливість даної конструкції полягає в тому, що елементи, найбільш важливі у смисловому відношенні і синтаксично найбільш тісно пов'язані один з одним (а саме артикль і означуваний іменник), знаходяться на протилежних кінцях складної синтаксичної групи, утворюючи ніби рамку, в середині якої стоять підрядні елементи, тобто поширене означення [6, с. 12].

Подана вище схема групи поширеного означення може дещо видозмінюватись або ускладнюватись. Необхідно розрізняти наступні випадки:

1. Замість артикля може стояти заміник артикля. Це в більшості випадків займенники: вказівні: *dieser, jener, derselbe ...*; неозначені: *jeder, alle, sämtliche, viele, mehrere, einige*; присвійні: *mein, dein, sein ...*; питальні: *welcher ...*; заперечні: *kein*; але можуть бути і кількісні числівники: *zwei, drei ...* Наприклад: *“Diese drei stetig wachsenden Anforderungen schaffen eine langfristig steigende Nachfrage und eröffnen Märkte weltweit”*. “Ці три постійно зростаючі вимоги створюють зростаючий попит та відкривають ринки у світі”.

2. До одного іменника можуть відноситися одночасно два поширених означення. Наприклад: *“Die von dem Sicherheitsrat erarbeiteten und von UNO – Mitgliedstaaten angenommenen Gesetze ...”* “Закони, розроблені Радою Безпеки та прийняті державами-членами Організації Об'єднаних Націй ...”

3. Нерідко крім поширеного означення зліва іменник має означення справа. Наприклад: *“Alle auf streng wissenschaftlichen Grundlagen beruhenden Untersuchungsmethoden, welche die neuen Statistiken benutzen, ...”* “Всі методи дослідження, які мають виключно наукові основи і в яких використовуються нові статистичні дані, ...”

Перекладається поширене означення в такому порядку: спочатку означуваний іменник з артиклем або словом, що його замінює (1), потім стержнєве слово, тобто дієприкметник або прикметник (2), та, нарешті, пояснюючі слова (3):

(1) (3) (4) (2) (1)

Dieses von vielen Gläubigern seit langem behandelte Problem ist bis jetzt nicht gelöst.

При аналізі речення помічаємо, що поруч стоять вказівний займенник *dieses* і прийменник *von*, саме таке

сусідство слугує для перекладача сигналом, що це початок поширеного означення. Спочатку перекладаємо означуваний іменник з вказівним займенником: *dieses Problem* (ця проблема); потім стержневе слово: *behandelte* (обговорювана); наступний крок – пов'язуємо прийменник *von* з іменником, що до нього відноситься: *von vielen Gläubigern* (багатьма кредиторами); потім – *seit langem* (давно). І таким чином отримуємо переклад всього речення: Ця проблема, яка вже давно обговорюється кредиторами, до цього часу не вирішена.

Можна виділити чотири найбільш вживаних способи перекладу поширених означень:

1. За допомогою розгорнутого означення, де іменник, до якого безпосередньо відноситься поширене означення, стоїть на кінці звороту (рівноструктурний переклад): *Mit der heute geltende AG ... З діючим на сьогоднішній день акціонерним товариством ...*

2. За допомогою розгорнутого означення, де іменник, до якого безпосередньо відноситься поширене означення, стоїть на початку звороту (частково рівноструктурний переклад): *Die für unsere Arbeit notwendige Statistik ... Статистика, необхідна для нашої роботи ...*

3. За допомогою розгорнутого означення, де стержневе слово стоїть на початку звороту, за ним слідує іменник, до якого безпосередньо відноситься поширене означення, а потім всі інші члени речення, які відносяться до поширеного означення (частково рівноструктурний переклад): *Die für hauptberufliche Professoren geltenden Regelungen dieses Gesetzes ... Діючі положення цього закону для працюючих за основним фахом професорів ...*

4. За допомогою підрядного означального речення (різноструктурний переклад): *Alle in der Wirtschaft eintretenden Veränderungen ... Всі зміни, які відбуваються в економіці ...*

На основі економічних та правових текстів був зроблений порівняльний аналіз поширеного означення в німецькій мові та відповідних йому перекладацьких конструкцій українською мовою. Було проаналізовано 18 текстів, в яких було знайдено 134 поширені означення. Після кількісного аналізу способів перекладу поширених означень, які вживаються в економічних та правових текстах, можна стверджувати, що найчастіше поширене означення в німецькій мові перекладається українською мовою підрядним означальним реченням (71 %). Другий спосіб перекладу цієї конструкції є переклад за допомогою розгорнутого означення, де іменник, до якого безпосередньо відноситься поширене означення, стоїть на початку звороту (16 %). Наступний спосіб перекладу за допомогою розгорнутого означення, де стержневе слово стоїть на початку звороту, за ним стоїть іменник, до якого безпосередньо відноситься поширене означення, а потім всі інші члени речення, які відносяться до поширеного означення (7 %). Останній спосіб перекладу такої складної граматичної конструкції німецької мови, як поширене означення, є переклад за допомогою розгорнутого означення, де іменник, до якого безпосередньо відноситься поширене означення, стоїть в кінці звороту (6%).

Література:

1. Артемюк Н. Д. Пособие по экономическому переводу / Н. Д. Артемюк – Москва : Высшая школа, 1982. – 156 с.
2. Архипов А. Ф. Самоучитель перевода с немецкого языка на русский / А. Ф. Архипов. – Москва : Высшая школа, 1991. – 255 с.
3. Вайсберг І. Г. Поширене означення (зі стержневим словом-прикметником) в німецькій мові / І. Г. Вайсберг. – Одеса : ОДУ, 1995. – 48 с.
4. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. Німецька мова / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй – Вінниця : Нова книга, 2006. – 586 с.
5. Латышев Л. К. Технология перевода / Л. К. Латышев – Москва : НВИ–Тезаурус, 2001. – 274 с.
6. Фридберг М. Х. Грамматика немецкого языка. Определение. Пособие для вечерников и заочников / М. Х. Фридберг. – Издательство Ленинградского университета, 1967. – 36 с.